

Ulug'bek MUSURMANOV,
O'zbekiston Milliy universiteti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: uamirkulovich@gmail.com
Abdujabbar TASHMATOV,
Halima Xudoyberdiyeva nomidagi ijod maktabi o'qituvchisi
E-mail: toshmatovabdujabbor7@gmail.com

PhD M.Niyozov taqrizi asosida

RAQAMLI SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Аннотация

Ushbu maqolada raqamli iste'mol, raqamli kompetensiya, raqamli xavfsizlik, mediasavodxonlikning bir necha ko'rinishlari, yurtimizda mediasavodxonlik borasida olib borilayotgan islohotlar to'g'risida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Internet, mobil internet, raqamli jihozlar, internet-OAV, yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlar, davlat xizmatlari, parol, mediasavodxonlik, raqamli kompetensiya.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются цифровое потребление, цифровая компетенция, цифровая безопасность, несколько аспектов медиаграмотности, а также проводимые в нашей стране реформы в области медиаграмотности.

Ключевые слова: Интернет, мобильный интернет, цифровое оборудование, интернет-СМИ, новости, социальные сети, государственные услуги, пароль, медиаграмотность, цифровая компетенция.

METHODS OF DEVELOPING DIGITAL LITERACY

Annotation

This article describes digital consumption, digital competence, digital security, several aspects of media literacy, and the reforms being carried out in our country regarding media literacy.

Key words: Internet, mobile internet, digital equipment, internet media, news, social networks, public services, password, media literacy, digital competence.

Raqamli iste'mol internet xizmatlaridan ish jarayonida va kundalik turmushda foydalanish bo'lib, o'z ichiga internet, mobil internet, raqamli jihozlar, internet OAV, yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlar, «davlat xizmatlari» va shu kabilarni oladi. Boshqacha qilib aytganda, bu biz har kuni muntazam ishlatadigan raqamli qurilmalar orqali oladigan va iste'mol qiladigan raqamli ma'lumotlarimiz hisoblanadi.

Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylandi. Ular nafaqat ish jarayonlarini osonlashtiradi, balki ta'lim, sog'liqni saqlash, moliyaviy xizmatlar va shaxsiy rivojlanish uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi. Shuning uchun har bir inson zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim.

Raqamli savodxonlik faqatgina kompyuter va internetdan foydalanish bilan cheklanib qolmay, balki ma'lumotlarni tahlil qilish, soxta axborotni aniqlash, kiberxavfsizlik choralari ko'rish va zamonaviy texnologiyalardan to'g'ri foydalanish kabi jihatlarni ham o'z ichiga oladi.

Raqamli kompetensiya – raqamli texnologiyalardan effektiv foydalanish bilimi va ko'nikmasi. O'z ichiga ma'lumot izlash, raqamli vositalardan foydalanish, ijtimoiy tarmoq imkoniyatlarini bilish, moliyaviy o'tkazmalar, onlayn savdo qila olish va shu kabi ko'nikmalar jamlanmasini oladi.

Raqamli xavfsizlik bu tarmoqdagi xavfsizlik asoslaridir. O'z ichiga shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, mustahkam parol, tanlangan, o'rganib chiqilgan kontentlarni jamlay olish va shu kabilarni oladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28 apreldagi «Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorida mamlakatimizda ta'lim tizimining barcha bosqichlarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va zamonaviy iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan raqamli bilimlarning darajasini oshirish, ta'lim infratuzilmasini takomillashtirish, shuningdek, «Besh tashabbus» loyihasini amalga oshirish doirasida 2022-yilga qadar respublikaning barcha

hududlarida raqamli bilimlarga o'qitish markazlarini ochish ko'zda tutilgan.

Mediasavodxon kishida quyidagi sifatlar mujassam bo'lishi lozim:

- 1) mediamatnlarni tahlil qilish, tanqidiy anglash va yaratish;
- 2) mediamatnlarning manbalarini, ularning siyosiy, ijtimoiy, tijorat va yoki madaniy manfaatlarini hamda kontekstini aniqlash;
- 3) media tomonidan tarqatilayotgan mediamatnlarni va qadriyatlarini sharhlash;
- 4) mediamatnlarni yaratish, ularni tarqatish hamda ularga qiziqish bildirgan auditoriyaga ega bo'lish maqsadida tegishli medialarni tanlash;
- 5) qabul qilish va ishlab chiqarish maqsadida mediaga erkin ravishda kirish imkoniyatiga ega bo'lish.

Bugungi kunga kelib soha mutaxassislari tomonidan media savodxonlikning 3 darajasi ishlab chiqilgan:

Minimal (eng quyi) daraja – (axborot almashinuvida, ijtimoiy tarmoqdan foydalanishda chegaralangan darajada ishtirok etadi);

Optimal (o'rta) daraja – (axborot almashinuvida ishtirok etadi);

Maksimal (yuqori) daraja – (axborot almashinuvida aktiv ishtirok etadi hamda unga o'z ta'sirini ko'rsata oladi).

Bugungi kundagi axborotlar almashinuvi kishilar turmush tarzining barcha sohalariga uzviy ta'sir ko'rsatadi. Kundan kunga o'sib va tezlashib borayotgan axborotlar oqimi kishidan nafaqat uni to'g'ri qabul qilish, balki uni fikrlab, tahlil qilib boshqalarga to'g'ri yetkazish salohiyatini ham talab qiladi. Insonlarda ushbu salohiyatga aynan mediata'limni rivojlantirish va uning asosida mediasavodxonlikni oshirish orqali erishish mumkin. Demak, mediasavodxonlik bugungi globallashuv davrida shaxsning ma'naviy-ma'rifiy olami, tarbiyasi va madaniyati kabi rivojlantirish lozim bo'lgan muhim qirralaridan biri bo'lib ulgurdi.

UNESCO tomonidan aholi o'rtasida mediasavodxonlikni rivojlantirish bo'yicha muayyan ishlar olib borilmoqda. Xususan, soha mutaxassislari o'z tadqiqotlarida raqamli savodxonlikning asosiy bir nechta talablarini keltirib o'tgan: Jumladan:

1. Ta'lim tizimida raqamli ko'nikmalarni shakllantirish

Raqamli savodxonlikni rivojlantirishning eng muhim yo'llaridan biri ta'lim tizimi orqali o'quvchilar va talabalarga texnologik bilimlarni o'rgatishdir.

Ta'lim tizimida amalga oshirilishi lozim bo'lgan choralar: Boshlang'ich ta'lim bosqichida raqamli vositalar bilan tanishuv darslarini kiritish;

Maktab va universitetlarda raqamli texnologiyalar bo'yicha maxsus kurslarni yo'lga qo'yish;

Dasturlash asoslari, sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili kabi zamonaviy yo'nalishlarni ta'lim dasturlariga qo'shish;

O'quvchilarga internet xavfsizligi va media savodxonlik bo'yicha maxsus mashg'ulotlar o'tkazish;

Interaktiv darslar va amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarga texnologiyalardan foydalanishni o'rgatish.

2. Onlayn ta'lim platformalaridan foydalanish

Bugungi kunda internetda raqamli savodxonlikni oshirishga yordam beradigan ko'plab bepul va pullik ta'lim platformalari mavjud. Ushbu platformalar yordamida istalgan inson quyidagi bilimlarni egallashi mumkin:

Kompyuter va internetdan foydalanish asoslari;

Dasturlash tillari va sun'iy intellekt;

Kiberxavfsizlik bo'yicha amaliy ko'nikmalar;

Ma'lumotlar tahlili va raqamli marketing asoslari.

Mashhur onlayn ta'lim platformalariga Coursera, Udemy, Khan Academy, CodeAcademy, edX va boshqa resurslar misol bo'la oladi. Shuningdek, o'zbek tilida ham mahalliy ta'lim platformalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

3. Amaliy mashg'ulotlar va treninglar tashkil qilish

Raqamli savodxonlikni oshirish uchun nazariy bilimlardan tashqari amaliy mashg'ulotlar va seminarlar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliy mashg'ulotlarning afzalliklari:

Ish joylarida xodimlarga raqamli vositalardan samarali foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazish;

Mahalliy jamoalar uchun bepul seminar va mahorat darslarini tashkil qilish;

Texnologik startaplar va innovatsion markazlarda maxsus ta'lim dasturlarini joriy etish;

Raqamli vositalardan kundalik hayotda va ish jarayonlarida samarali foydalanish ko'nikmalarini oshirish.

Aholi orasida raqamli madaniyatni shakllantirish uchun mahalliy jamoalar va nodavlat tashkilotlar ham hamkorlikda ishlashi zarur.

4. Axborot xavfsizligi va media savodxonlikni oshirish

Bugungi kunda internet orqali turli xil zararli dasturlar, kiberjinoyatlar va feyk yangiliklar tarqalmoqda. Shuning uchun axborot xavfsizligi va media savodxonlikni oshirish muhim hisoblanadi.

Axborot xavfsizligini ta'minlash yo'llari:

Internetda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun kuchli parollar va ikki bosqichli autentifikatsiyadan foydalanish;

Soxta yangiliklar va dezinformatsiyani aniqlash bo'yicha maxsus kurslarni o'rganish;

Antivirus dasturlaridan foydalanish va internetda xavfsiz harakat qilish qoidalarini o'zlashtirish;

Ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan axborotlarning ishonchiligi tekshirish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Bundan tashqari, bolalar va yoshlar uchun internet xavfsizligi bo'yicha maxsus ta'lim dasturlarini ishlab chiqish zarur.

5. Katta yoshdagilar uchun raqamli savodxonlik dasturlarini ishlab chiqish

Raqamli savodxonlikni oshirish nafaqat yoshlar uchun, balki katta yoshdagi insonlar uchun ham dolzarb masala hisoblanadi. Ular uchun maxsus kurs va dasturlar tashkil qilish muhimdir.

Katta yoshdagilar uchun foydali kurslar:

Mobil ilovalardan foydalanish va internet orqali muloqot qilish;

Elektron tijorat va bank xizmatlaridan xavfsiz foydalanish;

Elektron hukumat xizmatlaridan foydalanishni o'rgatish;

Internetda xarid qilish va raqamli to'lov tizimlari bilan ishlash bo'yicha mashg'ulotlar.

Maxsus o'quv kurslarini tashkil etish orqali katta yoshdagilarni zamonaviy texnologiyalarga moslashishga yordam berish mumkin.

6. Raqamli vositalarni jamiyatga keng joriy etish

Raqamli savodxonlikni oshirish uchun texnologiyalarga qulay va keng kirish imkoniyatini yaratish lozim. Buning uchun:

Aholi uchun bepul internet zonalarini tashkil qilish;

Davlat xizmatlarining elektron ko'rinishdagi platformalarini rivojlantirish;

Mahalliy korxonalar va biznes subyektlari uchun raqamli texnologiyalar bo'yicha treninglar o'tkazish.

Bu jarayonlar jamiyatdagi barcha qatlamlar uchun raqamli texnologiyalarning ochiqligi va samaradorligini oshiradi.

Ammo shuni unutmaslik lozimki insonning mediasavodi eng avvalo uning tarbiyasi, ma'naviyati, psixologik holati va shu kabi jihatlardan tashqari bog'liq bo'ladi.

Tadqiqotlarda raqamli savodxonlik – shaxsning komil sifatleri (bilim, aql, motivatsiya, mas'uliyatlilik, tarbiya)ga asoslangan holda axborot-kommunikatsion texnologiyalarni hayotning turli jabhalarida o'ziga ishonch bilan, tez va xavfsiz qo'llay olish ko'nikmasi sifatida qaraladi. YA'ni, bu nafaqat axborot kommunikatsion texnologiyalar bilan ishlay olish darajasi balki axborotlarni to'g'ri tahlil etish, ularni ajratish, munosabat bildirish va boshqalarga to'g'ri yetkaza olish ko'nikmasi hamdir», deb ta'riflanadi. Boshqacha qilib aytganda raqamli savodxonlik – zamonaviy dunyoda hayot uchun, raqamli texnologiyalar va internet resurslaridan xavfsiz va samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar to'plamidir. Dinamik onlayn rejimlarni yaratish, saqlash, yirik va murakkab bo'lgan onlayn ijtimoiy tarmoqlarni boshqarish qobiliyati hisoblanadi. Raqamli savodxonlik ma'lumotlarni mazmuni va ularning ta'sirini tushunish, ularni saralash, ularni keltirilgan hissiy va asoslangan axborotlarni ajrata olish, ma'lumotlar haqida tanqidiy mulohaza yuritish, jarayonlarni farqlash xususiyatlariga ega.

Bugungi kunda internetni cheklash va taqiqlash, ekranlarda uzatilayotgan turli syujetlardan chegaralash imkonini yo'q. Internet barcha foylanuvchilarga hayotini oddiydastirish hamda ijtimoiy faoliyatini osonlashtirish uchun keng imkoniyatlar eshigini ochdi. Uydan ko'chaga chiqmay turib internet orqali turli xaridlarni amalga oshirish, virtual dunyoda sayohat qilish, istalgan manba bilan tanishish, ta'lim olish, xizmat ko'rsatish va shu kabi faoliyatlarini amalga oshirish mumkin. Lekin internet ko'plab foydali jihatlari bilan birga salbiy oqibatlarini ham namoyon qilmoqda. Aholida, ayniqsa yoshlarda axborot iste'moli madaniyatining sustligi, turli xabarlar oqimidan keraklisini ajratib olishda bilim, malaka va ko'nikmaning yetishmasligi g'arazli kimsa va oqimlar ta'siriga tushib qolishlariga, internet qaramligi kasalligiga yo'liqlashlariga sabab bo'lmoqda. Shu sabab, raqamli savodsizlik bilan kurashish oqilona mediasiyosatning tarkibiy qismi bo'lishi zarur. Aynan shu sababli ko'plab xorijiy davlatlarda mediata'lim yoshlarni to'laonli jamiyat a'zosi sifatida tarbiyalashda muhim vositaga aylangan. Mediata'lim yoshlarimizda bugungi hayotimizda o'ta muhim bo'lgan «g'oyaviy immunitet» va o'z shaxsiy hayotiy pozitsiyasining shakllanishiga yordam beradi.

Media savodxonlik bo'yicha asosiy ta'lim uy sharoitida ushbu amaliyotlar bilan shug'ullanishning ajoyib usuli hisoblanadi. Ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi muhokamalar, media yangiliklar bo'yicha fikr almashish, pozitsiyalarni bildirish juda muhimdir.

Bolalarga o'z zavqlari, tanlovlari va afzalliklari haqida fikr yuritish amaliyotini shakllantirishga yordam berish g'oyasi, bu uyda media savodxonligini joriy etishning juda oddiy usulidir.

Aslida yosh bolalarga targ'ibot ta'limini kiritishning eng yaxshi usuli bu uydagi mediasavodxonlikdir. Reklamalarni o'rganish boshlang'ich sinflardagi bolalarning rivojlanishiga mos keladigan bilim va ko'nikmalarni to'play boshlaydi. Siz yosh bolalarni dezinformatsiya va zararli targ'ibot bilan

tanishtirmoqchi emassiz, lekin siz ularga reklama bizni qanday ishontirishini tushunishlariga yordam berishingiz mumkinu?!

Greta Tunberg, ehtimol, barcha davrlarning eng mashhur o'smir targ'ibotchisidir. Uning biz kattalarni ekologik halokatimiz uchun javobgarlikka tortishga urinishlari, aql-idrok, dalil va faktlardan, hissiy jozibalar kuchi va fe'latvoridan foydalangani uchun u juda samarali targ'ibotchi hisoblanadi.

O'ylaymanki, hozirda o'zgarishlarni amalga oshirish, jamiyatda duch kelayotgan muammolarning bir qismini tuzatishga intilayotgan ko'plab yoshlar, albatta o'sha katta ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun ijobiy targ'ibotning ahamiyatini yaxshi tushunishadi.

Targ'ibot demokratik jarayonning muhim qismidir. Targ'ibot – bu fuqarolarning dunyoni o'zgartirish uchun aloqa va axborot kuchidan qanday foydalanishidir. Ko'pchilik hozirda dunyo hamjamiyatida yolg'on xabarlar tahdidi va fitnalar kuchayib borayotganidan tashvishga tushmoqda. Targ'ibot ta'limi esa buni yaxshiroq tushunib, yechim izlashga yordam berishning bir usuli hisoblanadi. Har bir inson targ'ibot bo'yicha ma'lumotga

ega bo'lishdan foyda ko'rishi mumkindek tuyuladi, chunki bu, ehtimol, ommaviy axborot vositalari rivojlanishda davom etar ekan, yanada murakkablashadi.

Bu asosan xabarlarni qanday talqin qilish haqida metakognitiv bo'lish va ma'nosini aks ettirishda ehtiyotkor va strateg bo'lish amaliyotidir. Pedagogika izlanishga yo'naltirilgan, fikrlash va ma'no yaratishga asoslangan, shuning uchun ularni fanlar sinfiga kiritish unchalik qiyin emas. Agar siz atrof-muhitni o'rganayotgan bo'lsangiz, atrof-muhit targ'ibotini o'rganishingiz kerak. Agar siz adabiyotni o'rganayotgan bo'lsangiz, tilga targ'ibot sifatida qarashingiz kerak. Agar siz san'atni o'rganayotgan bo'lsangiz targ'ibot sifatida san'atni o'rganishingiz kerak.

Targ'ibot hamma joyda o'quv dasturlariga mos keladi, o'qituvchilarga tanish bo'lgan pedagogikadir. Agar biz targ'ibotga bo'lgan munosabatimizni o'zgartirsak, media savodxonligi bo'yicha malaka oshirishga katta ta'sir ko'rsatishimiz mumkinligini anglab yetamiz.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 3 avgustdagi «O'zbekiston Respublikasi milliy statistika tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risi»gi PQ-4796-sonli qarori.
2. Abazalieva M.M , Botasheva A.K. Blogging as a Modern Form of Political Communication // Sovremennaya nauka i innovatsii. 2021. № 3 (35) S. 201207.
3. Aghayan N. Issues of national security in the structure of political communication // Vestnik Rossiysko-Armyanskogo (Slavyanskogo) universiteta: gumanitarnye i obshchestvennye nauki. 2021. № 1 (137). S. 5872
4. Shermanova, F. (2024). Talabalar mediasavodxonligini zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanish tendensiyalari asosida takomillashtirish. News of the NUUZ, 1(1.9), 232-234.
5. Shermanova, F. (2024). Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt. Modern Science and Research, 3(1), 1-6.
6. Djumaboyevna, S. F. (2024). Media and information literacy in the educational process as the basis of the need for information. Eurasian Journal of Academic Research, 4(7S), 622-625.
7. Djumaboyevna, S. F. (2024). Media and information literacy in the educational process as the basis of the need for information. Eurasian Journal of Academic Research, 4(7S), 622-625.